

KONCEPČNÍ RYSY V AKVIZICI (ONLINE) E-ZDROJŮ V MĚSTSKÉ KNIHOVNĚ V PRAZE

Klára Sušická, Městská knihovna v Praze

Nač se soustředit při tipování nových elektronických zdrojů v kolekci fondu? Vycházet z autority renomovaných (světových) nakladatelství nebo vsadit na inovativní technologická řešení relativně mladých softwarových gigantů? Jaká je faktická blízkost prorokovaného absolutního přechodu k elektronickému dokumentu na úkor tištěného a jak si tuto blízkost vyložit v kontextu více méně tradiční veřejné knihovny? Odpovídají dnešní ceny cenám reálným, nakolik odrážejí světové trendy či nakolik jsou drženy globálním fenoménem „informační hysterie“? – Záměrně volím extrémní formulace, při rozhodování o volbě e-zdroje nebo jeho zaměření jde s ohledem na předchozí nevyzkoušenost totiž vždycky alespoň částečně o emotivní záležitost, tím spíš, má-li Vaše knihovna ve svém označení přídomek instituce „kulturní“. Následující příspěvek se na příkladu konkrétní knihovny univerzálního typu snaží shrnout možné okruhy otázek tížících akvizitéra v oblasti elektronických zdrojů, jenž z podstaty své práce – nakládání s veřejnými prostředky – musí přeci volat po koncepci, chcete-li strategii. Ty se však z již naznačených příčin vytvářejí velmi obtížně, a není vlastně rozhodující, zda jde o elektronické dokumenty na pevných nosičích nebo tzv. online. Pro názornost se tu však omezíme na druhé jmenované, a to primárně textového charakteru, jakkoli jsme si vědomi rostoucího významu např. audiovizuálních databází.

Nástin kolekce knihovny¹

V současné nabídce e-zdrojů Městské knihovny v Praze lze pozorovat několik systematických akcentů:

1. infozdroje pro každodenní praxi veřejnosti (právní informační systémy²)

¹ <http://www.mlp.cz/databaze2.htm> a <http://www.mlp.cz/databaze.htm>

² Ačkoli je provozujeme v offline podobě, uvádím je ve výčtu jako typický příklad dané skupiny – vydavatelé však už nyní nabízejí online připojení (bohužel jen přes heslo nebo za cenu porušení vnitřní ochrany sítě, takže se jedná o pro nás zatím nepoužitelné verze).

2. periodika a zpravodajství (a to v rozsahu od monitoringových databází po fulltextové zdroje akademické úrovně)
3. e-zdroje odborných pracovišť knihovny (hudební, divadelní a filmový, artotéka)
4. externí databáze digitalizovaných dokumentů (v rámci partnerství získáváme plný přístup do národních digitalizačních projektů)

Do první kategorie by mohly dále spadat např. placené zdroje z oblasti turismu (spolehlivé kartografické dokumenty s nadstavbovým softwarovým aparátem). Druhá má velmi široký záběr a otevírá ožehavou otázku budoucnosti tištěných periodik v knihovnách. Třetí skupina se může stát inspirativní především pro knihovny s významně profilovanými částmi fondu (celkově se jedná o jedinou skupinu zdrojů, v níž se v rámci příslušných konsorcií můžeme ucházet o nemalé granty vypisované státem na tzv. oblast vědy a výzkumu). Ve čtvrté skupině se odráží celoevropské úsilí za uchování historického dědictví.

Přestože jsou jmenované okruhy významné a z hlediska blízké nebo daleké budoucnosti knihovny velice slibné, postrádají jasnou a jednoznačnou vazbu na většinu léty budovaného knihovního fondu. Zde lze možná spatřovat jeden z důvodů pro kolísavé statistiky využívanosti – vezmeme-li v úvahu, že návštěvník každé knihovny je navyklý na její tradiční skladbu fondu. Směřuji tedy k otázce, KTERÁ KATEGORIE E-ZDROJŮ MÁ BÝT TĚŽIŠTĚM ZÁJMU VEŘEJNÝCH KNIHOVEN? Osobně se domnívám, že jsou jí (v Městské knihovně v Praze dosud nejslaběji propracované)

5. **popularizační (ale spolehlivé) referenční zdroje (příp. elektronické knihy)** pro tradičně zasoupené obory fondu (literatura, historie, biologie, dokumenty k výuce cizích jazyků apod.)³

Ani zahraniční veřejné knihovny nemají jasno

Lehké pocity chaotičnosti při pohledu na nabídky e-zdrojů v českých veřejných knihovnách můžeme mírnit pohledem do zahraničí (mám na mysli země na druhé straně bývalé Železné opony). Nevyváženost kolekcí leckdy nepromyšleně reflektující novinky na trhu; s ní související nejistota, že za rok bude tatáž knihovna stále předplácet zdroj, na který jsem si již zvykl; nadbytečná kumulace anglosaských referenčních zdrojů v zemích s rozdílnou historickou i metodologickou tradicí aj. Zvyšovat počet elektronických informačních zdrojů za cenu zpoplatnění rozhodně nepovažuji za šťastné řešení, jde-li nám v první řadě o jejich nejširší popularizaci. Na druhé

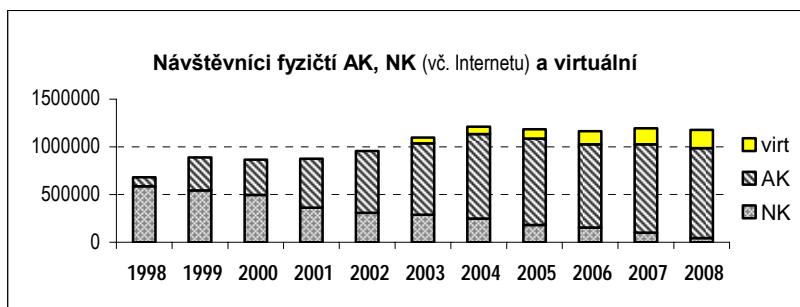
³ K běžné nabídce distribucí dodávám poznámku, že znalost angličtiny stále není u většiny populace spolehlivá, a že zpracovává-li (byť velice podrobně) např. literárně vědná databáze jen angloamerickou produkci, bude zřejmě vlastnosti kompletního oborového e-zdroje postrádat.

straně by nebylo špatné nechat se inspirovat dalšími, v jiných zemích rozvíjenými, tématy – např. provázaná práce s regionálními dokumenty nebo důraz na genealogické databáze.

Jak zahraniční, tak česká zkušenost však potvrzuje, že solidní kolekce elektronických zdrojů patří dnes k fondu každé velké veřejné knihovny, a že se jedná (alespoň na úrovni vyhledávacích programů) ve vztahu k volně dostupným internetovým zdrojům o nadstandardní (a tedy knihovnamí kupované či obdobně získané) produkty.

Osvěta knihovnického personálu a odezva čtenářů

Akvizitér, mající zájem na tom, aby jím vybraný nebo doporučený zdroj přinesl ohlas mezi čtenáři, se nevyhne tomu, aby se dříve nebo později nepodílel na proškolení pracovníků knihovny. Zdůrazňovat je třeba různorodé souvislosti, v nichž mohou knihovníci s databázemi přijít do styku nebo je dál doporučovat. Svůj smysl může mít také pravidelné informování o novinkách, zkušebních přístupech a samozřejmě změnách v nastavení zdrojů, jelikož řadový knihovník mívá cit pro odhad potenciálního zájmu. Obzvláště důležité je nesoustředit pozornost pouze na fyzické, nýbrž i virtuální návštěvy – tyto mohou být velice často spojeny právě s pátráním po vhodném elektronickém zdroji. Smířit se je však třeba s tím, že návštěvník, přihlašující se do veřejné knihovny právě a jen kvůli jejím e-zdrojům, je v současnosti ojedinelou výjimkou.

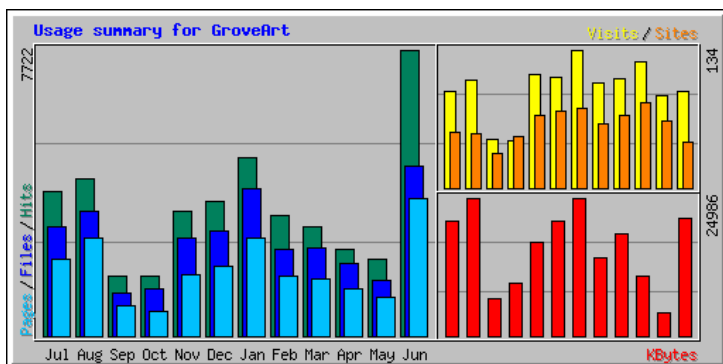


Obr.1 dokládá rostoucí počet tzv. virtuálních návštěvníků Městské knihovny v Praze.

Technická podpora

Elektronické dokumenty, online zvláště, vyžadují průběžnou péči pracovníků IT. Problémy spojené se správou (péče o trvání a obnovování předplatných, korekce titulů v rámci bází, snazší technické nedokonalosti) je schopen řešit knihovník – správce zdroje sám, jinak je tomu se vzdáleným přístupem, evidencí vnitřních souhrnných statistik a příp. s vazbami do

vlastního knihovnického systému. Je jasné, že čilé vztahy s oddělením automatizace akvizici elektronických zdrojů mohou jediné prospívat.



Obr. 2 Interní statistika ilustruje proporciální využívanost uměnovědné databáze v posledním roce po jednotlivých měsících.

Vnější vztahy a propagace

Posledním článkem koncepční akvizice e-zdrojů je jejich účinná propagace, a to i mezi nečtenáři. Z dosavadních pokusů mohou potvrdit, že sebedokonaletější jednorázová kampaň nevyváží sérii navazujících nebo vzájemně propojených upoutávkových akcí. Stále máme rezervy v oslovování školních zařízení, v nichž by se mohli najít zájemci jak mezi žáky, tak pedagogy (součástí mnoha referenčních zdrojů bývají výukové moduly).

Výhled

Cílem tohoto příspěvku bylo přiblížit systémové pozadí v akvizici (online) e-zdrojů Městské knihovny v Praze – v nastoupené snaze o efektivní zprostředkování elektronických dokumentů, jejichž výhod jsme si plně vědomi, hodláme pokračovat. Jedná se o knihovnu s mnoha specifiky, avšak je pravděpodobné, že některé své problémy i řešení sdílí s většinou českých větších veřejných knihoven. Mohlo by být všestranně přínosné začít o nich průběžně diskutovat – námátkou např. motivace distribucí k hledání a nabízení e-zdrojů odpovídajících naší poptávce, tipování výše zmíněných čtenářsky atraktivních oborů, výměna zkušeností s propagací i její vzájemná koordinace. Konečně vytváření konsorcií by se jistě příznivě odrazilo v cenách, dalo by se uplatnit při různých žádostech o grantové finance a opominout bychom neměli ani počínající snahy českých nakladatelů vydávat své dokumenty v elektronické podobě, jimž by naše doporučení a zkušenosti jistě mohly dodat potřebný elán.